

parts of various Volyn Regional Museum's and constitute the ethnographic collection. The substantive content of the monuments is analysed to facilitate their search in the museum's funds.

Key words: museum object, assemblage, collection, Ethnography Department, museum.

Стаття надійшла до редколегії
15.11.2018 р.

УДК 069:908(477.82):069.5

Світлана Чибирак

Використання методу театралізації в експозиційно-виставковій роботі Волинського краєзнавчого музею

У статті проаналізовано досвід використання Волинським краєзнавчим музеєм методу театралізації як одного із засобів популяризації музейної експозиції та виставок. Охарактеризовано процес упровадження різних видів та типів театралізованих заходів у контексті налагодження комунікації між музейною експозицією й відвідувачем.

Ключові слова: Волинський краєзнавчий музей, експозиція, виставка, метод театралізації, відвідувач.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні в Україні активно розвивається зовнішній туризм, водночас спостерігається зростання обсягу внутрішнього туризму. Зауважимо, що українці стали подорожувати в межах області чи країни не лише під час відпусток, а й у вихідні. Проте значна частина внутрішніх туристів не приходять у музей, вважаючи його сховищем старих предметів, непривабливими в атракційному плані. Намагаючись змінити подібний стереотип, музеї в Україні почали застосовувати нові форми та методи роботи з наявною й потенційною цільовою аудиторією. Одним із таких методів є метод театралізації, який застосовується в експозиційно-виставковій роботі музею. Завдяки йому можна створити новий атракційний продукт, що надовго запам'ятається його учасникам. Сьогодні саме такі заходи допоможуть музеям конкурувати з іншими закладами розваг і відпочинку в боротьбі за відвідувача.

Аналіз досліджень цієї теми. Процес «театралізації музею» й музейно-театрального спектаклю як феномену сучасної культури та форми взаємодії з відвідувачами став предметом наукового зацікавлення російської дослідниці І. Щепеткової. У своїй праці науковець також торкнулася проблеми визначення місця екскурсовода в просторі театралізованої експозиції; виокремила типи «театралізації музею»; описала найбільш поширені форми музейно-театральної вистави [14].

Російська дослідниця Л. Шляхтина розглянула три напрями театралізації в музеї. Вона зазначила, що «вектор взаємодії з музейною аудиторією змінюється від освітньої спрямованості в бік задоволення потреби в «події», у зв'язку з цим музей повинен пройти процес «мутації» в сторону центру відпочинку або ж стати «серйозною» науковою установою» [13, с. 18].

Порівняння музейної експозиції та театру також здійснив російський дослідник Т. Поляков. Учений слушно зауважив, що «в театрі дійство має реальний характер, тобто втілюється в динаміці гри акторів і штучній зміні сцен і декорацій на одній, відносно невеликій сценічній площі. У музейній експозиції «дійство» відбувається за рахунок зовні статичної організації музейних образів у єдиний драматургічний сюжет, розгорнутий в послідовний ряд експозиційних «сцен». [...] У театрі розвиток подій відбувається переважно в часі, а в музейній експозиції – у просторі. [...] У театрі глядач досить пасивний і відчуває катарсис, сидячи в кріслі. А в музейній експозиції відвідувач в ідеалі повинен стати «співавтором» сценариста й художника, регулюючи розвиток сюжету та провідних експозиційних «сцен», через які він проходить від «зав'язки» до «розв'язки»» [8, с. 277].

Грунтовно проведений аналіз власного досвіду щодо використання театралізації у музейній роботі й українськими дослідниками. Зокрема, десятирічну практику застосування методу театралізації в Музеї історичних коштовностей України та її важливість охарактеризовано в статті О. Дженкової [4]. У публікації А. Москалець висвітлено досвід проведення театралізованих науково-просвітницьких заходів у Дніпропетровському національному історичному музеї [6].

Проблема впровадження методу театралізації в експозицію Волинського краєзнавчого музею є маловивченою. Її розглянуто в контексті нетрадиційних форм роботи музею як одну з форм культурно-

освітньої діяльності [5; 9] або ж під час проведення аналізу окремих подій, які відбувались у цій установі [10; 11].

Мета й завдання статті – охарактеризувати застосування методу театралізації для осучаснення сталої експозиції й популяризації виставкової роботи на прикладі Волинського краєзнавчого музею. Висвітлення означених проблем здійснено на основі досвіду Волинського краєзнавчого музею, не враховуючи його філії та відділів, які потребують окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Театралізація музейного простору активно здійснюється Волинським краєзнавчим музеєм в останні три роки. Етнографічні, біографічні, тематичні театралізовані заходи відбуваються із залученням частини експозиції, виставки або ж території навколо музею.

Аналізуючи застосування методу театралізації в експозиційно-виставковій роботі Волинського краєзнавчого музею, виокремимо декілька сценаріїв, які апробовано науковими працівниками музею.

Одним із яскравих прикладів упровадження театралізації стала реалізація сценарію культурно-мистецької акції «Ніч у музеї. Тут живе історія...». Цей захід у Волинському краєзнавчому музеї відбувся 16 травня 2016 р. Під час екскурсії гості музею познайомились із кроманьйонцем Га, котрий намагався добути вогонь, та почули про його спосіб життя й харчування. В інших залах колоритні історичні персонажі різних епох та соціальних станів особисто інформували присутніх про події, очевидцями яких вони були. Наукові працівники, волонтери, студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки перевтілились у літописця Ізяслава, князя Любарта, луцьку шинкарку Ізі Шмойлову та гусарів другого полку генерала Баракова. Постійно присутнім в експозиційних залах був привид Онисько, який створював особливу атмосферу й посилював враження від подій, що відбувалися навколо [7].

За допомогою акції «Ніч у музеї. Тут живе історія...» наукові співробітники музею зуміли викликати зацікавлення відвідувачів до експозиції відділу давньої історії, давши можливість по-новому її побачити/прочитати.

У 2017 р. напередодні Трійці у Волинському краєзнавчому музеї проведено театралізовану екскурсію «Ой водили ми Куста від хати до хати...», яку реалізували студенти 3 курсу спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [10]. Зазначимо, що захід відбувся в експозиційній залі номер шість відділу давньої історії. Саме тут розміщена частина експозиції, виконана за допомогою ансамблевого методу побудови, який відтворює інтер'єр кімнати хати й господарської споруди. Щоб продовжити простір хати та створити враження особистої участі гостей в обрядодії, в експозиції додатково розміщено стіл та лави, на підлозі вистелено ткани доріжки. В інтер'єрі хати відбувалися приготування до Зелених свят, господиня поралася біля печі, а господар уквітчував оселю клечанням. Усі ці дії супроводжувалися поясненням значення цих свят, важливості декорувати обійстя зеленою, дотримуватися певних заборон під час Русального тижня. Крім того, увагу відвідувачів акцентовано на експонатах, які розміщені біля печі, зокрема на кухонному начинні: керамічному та чавунному посуді, хлібній лопаті, рогачі, миснику тощо. Мати, указуючи на одяг, що виставлений в експозиції, пояснювала доньці необхідність його просушувати в період Троїцьких свят.

За сюжетом постановки донька відпрошується в матері піти в поле, зібрати зелень і зустрітись із дівчатами, щоб організувати водіння Куста. Так, з однієї локації (хати) гості «перенеслись» у поле до річки, у частину експозиції, де розміщено човен-довбанку. Такий прийом, на нашу думку, був досить удалим, оскільки змінив акценти в експозиції та зауважив на побутуванні вірування, що русалки живуть у воді, у полі та в лісі [1, с. 183]. А отже, відбулася нова зміна навколишнього простору для відвідувача й активізувалась увага до нової інформації. Біля човна русалки танцювали, співали, намагалися залоскотати гостей, загадували їм загадки та ін.

Наступним елементом цієї театралізації став перехід від русалок до гурту дівчат, які здійснили реконструкцію обряду «Водіння Куста». Спершу вони обрали 3-поміж себе найгарнішу, яка й стала «Кустом». Її одяг доповнили зеленими гілками та повели з піснями до «села». Зайшовши до оселі господарів, гурт дівчат побажав їм та гостям заходу щедрого й багатого року. По завершенню дійства всім присутнім пропонувалося взяти частинку із зеленого вбрання Куста додому, адже вона мала принести всім добробут, сприяти майбутньому врожаю.

Театралізоване дійство «Ой водили ми Куста від хати до хати...» було динамічним. Під час його проведення тричі змінювали локації, при цьому зала була одна й та сама. Це дало змогу втримати увагу

відвідувачів і продемонструвати потенціал цієї частини експозиції в проведенні реконструкцій, традиційних для українців обрядодій.

Елемент театралізації використано у квітні 2018 р. на відкритті виставки «Їсти, пити, хороше походити», присвяченої шинкам ХІХ ст. [3]. Вона мала кілька особливостей. По-перше, ця виставка розмістилася безпосередньо в музейній експозиції, а не в окремій виставковій залі. Її оформлення внесло зміни в структуру експозиції відділу давньої історії, чим викликало бажання у відвідувачів оглянути музей знову. По-друге, окрім розповідей про історію та значення шинків у громадському житті українців, використано театральну постановку у виконанні професійного актора театру-студії «ГарМІДЕр» Дмитра Безвербного. Він зумів перевтілитися в образ шинкаря, переповідав фрагмент побутової історії, співав і залучав присутніх до розмови. Це дало змогу відтворити атмосферу тогочасного шинку, сформувати у відвідувачів ставлення до нього не лише як до закладу харчування, але і як до місця, де розв'язувалися проблеми громади, укладали угоди купівлі-продажу.

На основі експозиції Волинського краєзнавчого музею розроблено та проведено біографічну екскурсію під назвою «Федір Вовк подорожує Волиню». Вона відбулася 24 травня 2018 р. й приурочувалася 100-річчю з дати смерті відомого науковця [11]. У її основу покладено метод театралізації. Екскурсія розпочалася в холі Волинського краєзнавчого музею, де оголошено про спорядження експедиції Етнографічного музею, що в Петербурзі, на чолі з відомим антропологом, етнографом, археологом, фольклористом, публіцистом, громадським діячем, видавцем Федором Кіндратовичем Вовком в Україну. Метою поїздки був збір предметів та інформації для організації українського розділу експозиції. Роль Федора Вовка зіграв актор Дмитро Безвербний. Саме він від початку заходу звернувся до відвідувачів не як до глядачів, а як до безпосередніх учасників експедиції, котрі повинні ретельно фіксувати пам'ятки, обряди й звичаї тощо. При цьому наголошено, що Федір Вовк використовував у своїх дослідженнях нові форми фіксації пам'яток, не лише їх замальовування, як прийнято до того, але і їх фотографування. І справді, у його експедиції брав участь «музеальний» фотограф [2, с. 37].

Підняття сходами на другий поверх було своєрідним часом, який потрібно було витратити, щоб дістатися до Волині. У залі, де представлено археологію краю, Федір Вовк розповів про участь в археологічній експедиції на чолі з Володимиром Антоновичем у 1875–1876 рр. на Волині. Дослідник звернув увагу на проблему перетворення археології в шукання скарбів. Указав Федір Вовк на Борочицький і Качинський скарби, що розміщені у вітрині залу № 1. Учений зауважив, що археологи не дбають про людські та звірячі кістяки, «які могли дати природознавству величезної ваги матеріал» [2, с. 5]. На ці слова один із його учнів зауважив, що нащадки виправили ситуацію й шанують пам'ять про померлих та на підтвердження цього показав на реконструкцію жіночого поховання, що представлена в експозиції залу № 2. Тут же міститься кольчуга воїна-русича, яка викликала інтерес у Федора Вовка, адже воїни повинні були мати міцну статуру, щоб носити кольчугу, що важила до півпуда. Так, екскурсантів «підводили» до майбутніх антропологічних досліджень.

За сюжетом, повз екскурсію проходив у своїх справах селянин, антропологічний тип якого зацікавив Федора Вовка. «Доганяючи» його та бажаючи зафіксувати фізіологічні параметри поліщука, екскурсанти перейшли в залу № 3. У цій частині експозиції продемонстровано фотографії, зроблені під час експедиції 1907 р. із сіл Заліси й Вербка Ковельського повіту. А також учасники екскурсії стали «об'єктами» антропологічних вимірів (заміри голови та носа, фіксація кольору очей і волосся й т. ін.), що здійснювали учні Федора Вовка.

Федір Вовк запропонував відвідувачам музею знайти особливості зовнішнього вигляду селянина, окрім антропологічних. Екскурсанти вказали на вишиту сорочку та наявність ціпа, який, як зауважив дослідник, був ознакою хорошого господаря. Селянин, намагаючись похвалитися наявністю в господарстві інших знарядь праці, провів присутніх до сохи, що розміщена в залі № 4. Одна з учениць дослідника провела опитування господаря про частини сохи, її використання та «закупівлю» для музею.

У залі № 5 екскурсанти ознайомилися з двома способами вимірювання висоти недосяжного предмета, а саме висоту вітражу, яку продемонстрували їм двоє селян.

В експозиції постійно діючої етнографічної виставки «Матеріальна і духовна культура Волині та Західного Полісся ХІХ – першої половини ХХ ст.» відвідувачі побачили головні жіночі убори та зачіски. Так, екскурсанти довідалися, що в північно-західній частині Ковельського повіту волосся в заміжніх жінок підгинають до рівня отвору вуха (що продемонстровано на фото), а потім на нього вдягають невеликий очіпок і нав'язують навколо невелику хустину. Крім того, гості музею спостерігали традиційні прикраси, особливості орнаментування сорочок, знаряддя для вилову риби, що експонуються на виставці.

Один з учнів зауважив, що бачив човна, що спонукало всіх перейти до наступної зали, де учасники почули про різновиди водного транспорту й побачили човен-довбанку. У цьому ж залі розміщено виставку «Їсти, пити, хороше походити», присвячену шинкам ХІХ ст., а також частину експозиції – хату з піччю та господарську кімнату. У центр уваги Федора Вовка потрапила біла хата, хоча на Поліссі в цей час ще багато хат топили по-чорному (курні хати). Підійшовши до господаря цієї оселі, учений розпитав про час її будівництва, домашнє начиння й знаряддя праці. Присутнім продемонстрували, як плетуть постолі, запропонувавши бажаним їх приміряти. Особливістю експозиційного залу № 6 є те, що в ньому, крім сільського, представлено також міський побут. Для підкреслення низького рівня та неможливості в будь-який час звернутися до лікаря продемонстровано сценку, коли професора Федора Вовка сприйняли за лікаря.

У залі № 7 – фотопортрет Федора Кіндратовича Вовка, відбиток із його праці «Старовинні дерев'яні церкви на Волині». Тут завершилась екскурсія. Усім присутнім коротко схарактеризовано наукову спадщину дослідника, зазначено, що в ході експедиції зібрано 350 пам'яток для музею та колосальний масив антропологічних даних, фотоматеріалів.

Так, під час екскурсії залучено хол, сім залів експозиції відділу давньої історії й постійно діючу етнографічну виставку «Матеріальна і духовна культура Волині та Західного Полісся ХІХ – першої половини ХХ ст.».

На окрему увагу заслуговує цикл театралізованих екскурсій, розроблений відділом природи Волинського краєзнавчого музею. Він називається «Чарівні пори року» й уключає чотири сезони: «В гостях у Золотої осені», «Гостина у Зимоньки-Зими», «Ой, Весна-красна, що ти нам, Веснонько, принесла?», «Літо-літечко, радіють діточки!». Зазначимо, що цикл театралізованих екскурсій розрахований на дошкільнят та учнів молодших класів. Особливістю цих екскурсій є те, що вони проводяться у формі казки. Дійові особи – Бабуся-Казкарка, Осінь/Зима/Весна/Літо, Лісовик (це наукові працівники музею, котрі одягають відповідні костюми для створення казкової атмосфери). Під час екскурсії персонажі, оповідаючи про зміни в природі, тваринний і рослинний світ, поступово перетворюють відвідувачів на казкових героїв та залучають їх до гри. Діти знайомляться з експозицією відділу природи, за допомогою участі в розвивальних іграх, виконують поставлені завдання, відгадують загадки про явища природи, рослини й тварин, беруть участь у рухливих забавах, наприклад «водять хороводи (“Подояночка”）」 [5, с. 218].

Для кращого сприйняття музейної експозиції відділу природи та залучення відвідувачів наукові співробітники проводять низку екскурсій з елементами театралізації. Вони умовно поділяються на заходи, що стосуються окремих народних календарних свят українців, як-от Стрітіння (коли Зима з Весною зустрічаються); подій для відзначення екологічних днів, наприклад 12 листопада, або «День синички»; акцій, спрямованих на захист довкілля [9, с. 124].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Сьогодні музеї України активно впроваджують нові форми та методи роботи з відвідувачами. Це зумовлено їхнім бажанням бути конкурентоспроможними, економічно-рентабельними, а також не втратити статус культурного центру. Безперечно, що українські музеї мають низку проблем, серед яких чи не найголовнішою є неможливість здійснити реекспозицію. Оновлення експозиції потребує значних затрат часу й коштів, залучення фахівців (наукових працівників, художників, архітекторів, дизайнерів). Не маючи змоги вирішити це питання, наукові працівники музею шукають нові форми роботи з відвідувачами на базі сталої експозиції. Однією з них є використання методу театралізації, яку нині активно застосовує Волинський краєзнавчий музей. Адже цей метод дає змогу по-новому поглянути на експонати, сприяє збільшенню кількості відвідувачів експозиції та виставок, допомагає налагодити комунікацію із засобами масової інформації, які охоче популяризують театралізовані заходи. Усе це в комплексі уможливило формування позитивного іміджу музею та нову інтерпретацію його експозиції.

Подальшого дослідження потребують заходи з елементами театралізації, що відбувались у відділах і філіях Волинського краєзнавчого музею, а окремого вивчення – розгляд методології написання сценаріїв для музейної експозиції та здійснення моніторингу ефективності одноразових і циклічних театралізованих заходів у Волинському краєзнавчому музеї.

Джерела та література

1. Буйських Ю. «Колись русалки по землі ходили...». Жіночі образи української міфології. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 320 с.

2. В обласному музеї запросили у шинок. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/v_oblasnomu_muzeji_zaprosili_u_shinok/2018-04-23-3931 (дата звернення: 02.09.2018).
3. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с.
4. Дженкова О. В. «Театралізація» у музеї як феномен сучасної культури та форма взаємодії з відвідувачем (десятирічний досвід проведення театралізованих екскурсій у філіалі Національного музею історії України – Музеї історичних коштовностей України). URL: <http://www.history.odessa.ua/publication15/pdf/09.pdf>. Дата звернення: 02.09.2018
5. Ланшина Л., Тищенко Т. Театралізовані заходи у відділі природи Волинського краєзнавчого музею. *Волинський музейний вісник: наук. зб.* Луцьк, 2018. Вип. 9. С. 217–231.
6. Москалець А. А. Театралізація в музеї. URL: http://www.museum.dp.ua/article_2015_51.html. (дата звернення: 03.09.2018).
7. Ніч у Волинському краєзнавчому музеї. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/nich_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/2016-05-19-2523. (дата звернення: 01.09.2018).
8. Поляков Т. П. Музейная экспозиция: методы и технологии актуализации культурного наследия. Москва: [б. и.], 2018. 588 с.
9. Тищенко Т., Ланшина Л. Нетрадиційні форми роботи відділу природи Волинського краєзнавчого музею з дітьми молодшого віку. *Волинський музейний вісник: наук. зб.* Луцьк, 2013. Вип. 5. С. 123–129.
10. Трофімук-Кирилова Т. У Волинському краєзнавчому музеї студенти-музейники до Дня Святої Трійці провели навчальну екскурсію «Ой водили ми Куста від хати до хати...». URL: http://volyn-kraemuseum.at.ua/news/u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji_studenti_muzejniki_do_dnja_svjatoji_trijci_proveli_navchalnu_ekskursiju_oj_vodili_mi_kusta_vid_khati_do_khati/2017-06-06-1337 (дата звернення: 01.09.2018).
11. Чибирак С. Театралізована екскурсія «Федір Вовк подорожує Волиню» як одна з форм експозиційної роботи Волинського краєзнавчого музею. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельщина в українській та європейській історії: наук. зб.: матеріали Всеукр. наук. іст.-краєзнавч. конф., присвяченої 27-й річниці незалежності України, 100-й річниці Української революції та 500-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права, 18 жовт. 2018 р., м. Ковель. Ковель, 2018. Вип. 65. С. 599–600.*
12. Чикаленко Л. Подорож з проф. Хведором Вовком по Волині (уривок спогадів з 1909-го року). *Літопис Волині*. Нью-Йорк; Буенос-Айрес; Вінніпег, 1955. Ч. 2. С. 34–51.
13. Шляхтина Л. М. Современный музей: идеи и реалии. *Вопросы музеологии*. 2011. № 2. С. 14–19.
14. Щепеткова И. А. Театрализация музейного пространства как форма взаимодействия с посетителями: автореф. дис. ... канд. культурологии. Санкт-Петербург, 2006. URL: https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002978604.pdf. (дата звернення: 02.09.2018).

Светлана Чибирак. Использование метода театрализации в экспозиционно-выставочной работе Волинского краеведческого музея. В статье анализируется опыт использования Волинским краеведческим музеем метода театрализации как одного из средств популяризации музейной экспозиции и выставок. Характеризуется процесс внедрения различных видов и типов театрализованных мероприятий в контексте налаживания коммуникации между музейной экспозицией и посетителем.

Ключевые слова: Волинский краеведческий музей, экспозиция, выставка, метод театрализации, посетитель.

Svitlana Chybyrak. The Use of the Staging Method in Exposition and Exhibition Work of Volyn Regional Museum. The article analyzes the experience of using the staging method by Volyn Regional Museum as a means of popularizing the museum exposition and exhibitions. The process of implementation of various types of theatrical events in the context of establishing communication between the museum exposition and the visitor is described.

Key words: Volyn Regional Museum, exposition, exhibition, staging method, visitor.

Стаття надійшла до редколегії
01.12.2018 р.